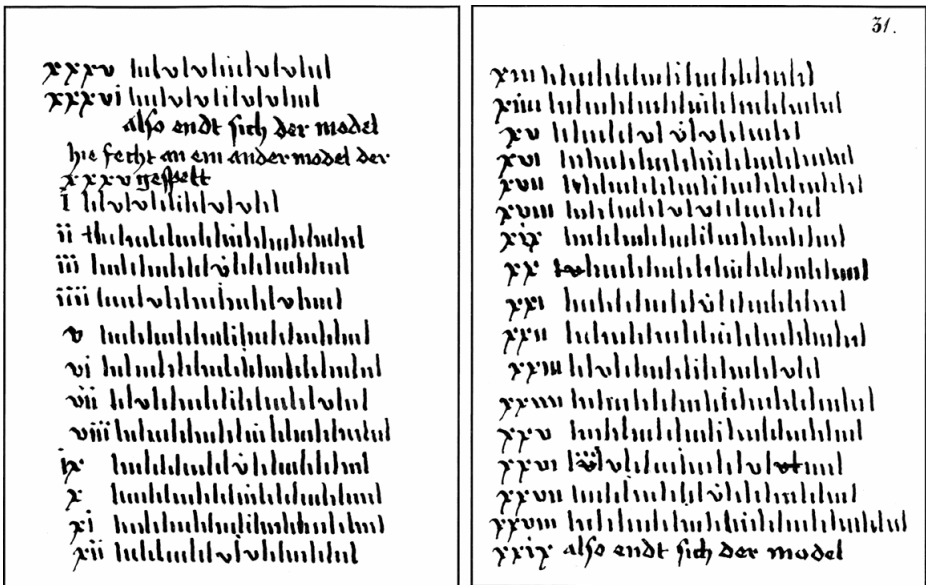


TENEN

Dansk Tekstilhistorisk Forening

14. årgang, nr. 4

Forår 2004



Cod. Guelf. 57 Aug. 8°, Pattern No. 22 (fol. 30v - 31r), 35 warp threads. © Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel

I HERZOG AUGUST BIBLIOTHEK I WOLFENBÜTTEL, TYSKLAND ER DER EN LÆDERINDBUNDET LILLE BOG, DATERET 1517. BOGEN STAMMER FRA SANKT KLARA KLOSTRET I NÜRNBERG. BOGEN MÅLER 17,5 x 14 CM OG HAR BETEGNELSEN *COD. GUELF. 57 AUG. 8°*. DEN INDEHOLDER 87 MØNSTRE TIL GULD-BROKADE BÅND. BOGEN ER HÅNDSKREVET AF DEN 70-ÅRIGE ANNA NEUPER, DER VAR NONNE I SANKT KLARA.

DEN LILLE BOG ER BEMÆRKELESVÆRDIG AF FLERE GRUNDE: DEN ER ÉN AF DE FØRSTE BØGER MED TEKSTIL-MØNSTRE – DEN ER HÅNDSKREVET I 1517 OG ER SÅLEDES 6 ÅR ÆLDRE EN DEN FØRSTE TRYKTE MØNSTERBOG – OG DEN UDGØR EN TIDLIG DOKUMENTION AF BRUGEN AF MØNSTRE TIL VÆVEDE BROKADE-BÅND.

NANCY SPIES HAR "OVERSAT" MØNSTRENE OG FÅET DEM UDGIVET SIDSTE ÅR. BOGEN ANNA NEUPER'S *MODELBUCH* ANMELDES PÅ SIDE 24.

Indhold:

En velopdragen ung brodøses dagbog	side 3
Et rigtigt Klunkehjem	side 6
Vajd – <i>Isatis tinctoria</i>	side 10
Referat af TENENS generalforsamling 2004	side 13
Skærbæktæpper – den glemte verdenskunst	side 14
Boganmeldelser	side 19
Rundvisning i udstillingen “Dronningens Kjøle”	side 20
Vi mindes	side 25
Arrangements- og udstillingskalender	side 29
Telefonliste for TENENS bestyrelse mv.	side 31

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55
Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Gærdet 12, 3460 Birkerød, telefon 45 81 15 97
Kasserer: Bent Bille, Langgade 44, Flemløse, 5620 Glamsbjerg, telefon 64 72 15 65
Giro nummer: 143-0130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2004/2005 er prisen pr. år 200 kr.
Medlemmer får tilsendt tidskriftet TENEN.

Tidsskriftet TENEN

Redaktion: Hanne Frøsig Dalgaard, Bredebovej 33, 6.tv, 2800 Lyngby, telefon 45 88 32 67,
ePost hfd@tdcadsl.dk • Lone de Hemmer Egeberg, telefon 45 81 15 97,
ePost vdblom@worldonline.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 48 17 16 47,
ePost vofl@get2net.dk

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 05.05.2004.

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne juli, oktober, januar og april.

Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen

– fx. med ePost – ellers meget gerne maskinskrevet med brevpost.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer
– så længe lager haves. Prisen er 50 kr.

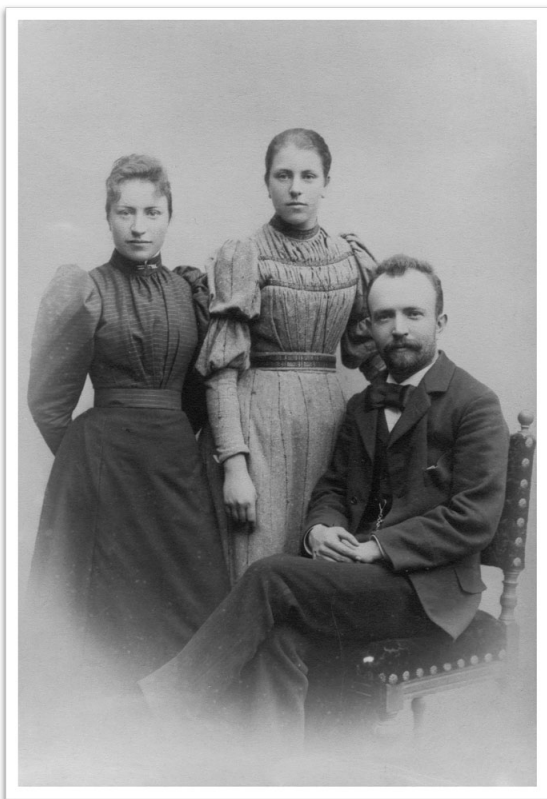
Flytning meddeles til kassereren, som fører medlemslisten – oplys dit medlemsnummer.

Internet: <http://tenen.subnet.dk> eller <http://tenen.does.it>

EN VELOPDRAGEN UNG BRODØSES DAGBOG

En dagbog ført af Elisabeth Garde (senere gift Schmedes, f. 1870 og d. 1966) i Søkvæsthuset på Christianshavn er dukket op i afskrift hos familien. Dagbogen dækker knap et år, nemlig perioden september 1893 til juli 1894, men sammenholdt med oplysninger i leksika, levnedbeskrivelser o.a. kan den alligevel tegne et billede af personen og familien.

Som voksen kom hun til at undervise i guldbroderi og blev senere udpeget til at forestå restaureringen af de berømte Rosenborgtapeter. Hun er biograferet i Dansk Kvindebiografisk Leksikon (DKL), men da det udkom i 2000-2001 kendte offentligheden intet til dagbogen. I 1893 var hun 23 år og i fuld gang med at uddanne sig. En flittig og målbevidst ung dame af god familie er det her, som fortæller om sit liv hjemme og blandt andre unge.



Elisabeth, Agnes og Peter fotograferet i oktober 1893 i Central Atelieret Amagertorv 10 i anledning af deres mors fødselsdag.

Elisabeth Garde bor med sin mor og bedstemor (Granny der kommer fra England) samt storebror Peter og lillesøster Agnes. En ældre bror sejler som søofficer på Grønland, som han udforsker og kortlægger. Tante Tomine hører også til husholdet og flere tanter bor i nærheden. Familien har en udmærket lejlighed i Søkvæsthuset, hvor deres far som chef for Orlogsværftet havde fået tjenestebolig. Faderens og slægtens idealer var pligtfølelse, flid, orden og interesse for gerningen.

I 1885 var faren død på et togt til Middelhavet, hvor han netop havde modtaget udnævnelsen til kontreadmiral, og han blev begravet på Malta. Det er derfor en kvindeverden de tre søskende vokser op i, omgivet af tanter, bedstemor og andre søofficersfamilier med fædre på langfart med flådens skibe.

De har en stor omgangskreds og bliver flere gange

om ugen inviteret ud og har ligeledes mange gæster til middag eller te. De unge har også mange venner og veninder at følges med. Hver torsdag har de abonnement til Det Kongelige Teater og går der på skift. De kender alle skuespillerne med deres stærke og svage sider og beskriver præstationerne meget rammende. Hjemme underholder man sig med højtlesning og håndarbejde.

*

Alligevel er det, set med vore øjne, en lidt snæver verden de lever i. Tanterne kan godt være noget bedske, og Granny besværlig og modbydelig mod tante Tomine. Moren har også sine bekymringer med at sørge for familien. Som enke har hun lov til at blive boende i lejligheden, og ministeren holder hånden over hende, men hun føler sig alligevel forpligtet til at gå med til at bytte med underdirektøren, da han gerne vil have deres lejlighed. Pengene er ikke særlig rigelige, det fornemmer man af de beskedne men meget betænksomme gaver de forærer hinanden. Ordentligt tøj må man dog have selvom budgettet skal holdes, og det sker at Elisabeth sender en bestilling på tøj med venner til det parisiske stormagasin Printemps. Hun bestiller også en hat med skindkant hos Hansen på Strøget.

Den store familie- og omgangskreds inviterer indimellem på ferieophold, eksempelvis på Kjærsgaard på Nordvestfyn, hvor man træffer andre af god familie, og de unge kan underholde sig med udflugter. Og i vintersæsonen er der baller i København med søofficerer og deres damer. Mange veninder

bliver forlovede og gift, og de to søstre er også ganske feterede og ombejlede. Måske har de også sværmet for nogle af de unge mænd de traf ved selskabelige lejligheder og som karakteriseres kort men præcist. "Noget" har der nok været, for nogle af dagbogens sider er revet ud.

Men de forblev længe ugifte – Agnes hele livet – og holdt sammen på deres ældre dage da Elisabeth var blevet enke efter Oscar Schmendes, som hun giftede sig med i 1920. Han nævnes faktisk allerede i dagbogen, da han og hans daværende kone hørte til den nære vennekreds, og Elisabeth bliver inviteret til at besøge dem i England.

*

Med lidt omtanke kan man oprettholde en udmærket borgerlig levestandard og selskabelighed og lade børnene uddanne sig. Peter går til manuduktion hører vi, han blev senere adjunkt.

Agnes går i skole og læser hos en skuespiller, og hele kredsen af unge spiller amatørteater. Med temmelig rædsomme resultater, bedømt efter vennernes kommentarer!

Elisabeth har lyst til at lære tegning og broderi og går i 1893 på Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder, der var grundlagt 1876 og uddannede til erhverv indenfor kunståndværk og de grafiske fag. Hun suger til sig af undervisningen, gør sig umage og opnår også at få ros af Hr. Balle, som foretrækker elever "som har lidt selv og kan lidt selv". Modsat Frk. Sode, som mange andre foretrækker fordi hun gi-

... fortsætter på side 6

Elisabeth Schmedes (1870 – 1966) Schmedes, Anna Elisabeth

1870-1966, kunstbroderer, tekstilkonservator.

* 19.10.1870 i Kbh., † 7.2.1966 smst.

Forældre: søofficer † Hans Georg Friboe Garde (1825-85) og Anna Christine Elisabeth Knudsen (1834-1919).

~ 30.7.1920 med grosserer Gotfred Philip Oscar S., * 27.10.1862 i Glumsø sg., † 2.12.1931 i Kbh., s. af læge Peter Adam Vilhelm S. og Rasmine Christiane Krogh.

Som datter af en søofficer, senere kontreadmiral, blev ES opdraget til pligtfølelse, og hun arvede faderens sjældne energi. Hendes lyst var tegning og broderi, og hun blev derfor uddannet på Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder. Efter et studieophold i Paris var hun 1907-20 ansat på skolen som lærer i tegning, guldbroderi og broderiteknik. Forinden havde hun udført et par større arbejder i guldbroderi, bl.a. et altertæppe til Christiansø Kirke. I 1917 blev hun hentet til Rosenborg Slot for at forestå restaureringen af †Christian 5.s gobelinerie med scener fra Den Skånske Krig, vævet af B. van der Eichen i Kbh. 1684-92. Stillet over for så stor og ny en opgave valgte hun i samråd med slottets ledelse at tage til Stockholm for at studere konserveringsteknik på et privat værksted samt på Stockholms Slott, hvor J. Böttiger forestod restaureringsarbejdet af den svenske stats gobeliner. På Rosenborg blev et værksted indrettet i et tårnværelse, og her ledede ES arbejdet med de stærkt medtagne gobeliner i 45 år, ligesom hun udførte arbejder for andre slotte og museer efter bestilling. Hun ansatte en række af sine bedste elever og var en god pædagog, der formåede at finde den enkeltes stærke sider frem og udvikle dem. Konserveringsteknik var på dette tidspunkt ikke institutionaliseret som fag, og hun måtte derfor selv udvikle sine teknikker på grundlag af det, hun havde set i udlandet. Vævningens stoflige karakter blev efterlignet i en syteknik, der fæstnede løse trendråde til en bagklædning af hørlærred, og værket genskabtes i alle linier og nuancer.

ES beskæftigede sig også med sin egen tids tekstiler. I 1928 var hun medstifter af Selskabet til Haandarbejds Fremme, hvor hun sad i bestyrelsen og i bedømmelsesudvalget til 1963. Ligeledes sad hun i Selskabet for kirkelig Kunst. I adskillige artikler har hun skrevet om tekstiler og på den måde fremmet faget og dets professionalisering. I 1920 giftede hun sig med grosserer Oscar S. og blev et højtskattet medlem af hans familie. Sammen med ægtefællen foretog hun studierejser til Paris, London og Finland. Hendes store arbejdsindsats med restaureringen af tekstiler på Rosenborg vakte stor beundring, og hun fortsatte, til hun blev 93 år. Christian 5.s tapetserie blev ophængt i riddersalen på det nyopførte Christiansborg Slot, efterhånden som tæpperne blev færdige, men blev i 1999 nedtaget og genophængt på Rosenborg Slot. I 1942 blev ES tildelt Den Kgl. Belønningsmedaille i guld, og i 1960 blev hun ridder af Dannebrogordenen. 1943 fik hun Tagea Brandts Rejselegat.

Foto i KB, Rosenborg Slot. Gudmund Boesen: Christian den Femtes Rosenborgtapeter fra den skaanske krig, 1949. Levnedsberegning i Ordenskapitlet.

Lone Egeberg

Professioner: Konservatorer. **Organisationer:** Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder (se Tegneskolen for kvinder) · Skolen for Brugskunst (se Kunsthåndværkerskolen og Danmarks Designskole) · Selskabet til Haandarbejds Fremme · Selskabet for Kirkelig Kunst. **Emneord:** Restaurering · Gobeliner · Tekstiler · Broderi · Undervisning · Hædersbevisninger **Tidsperioder:** 1900-tallet · 1900'erne · 1910'erne · 1920'erne · 1930'erne · 1940'erne · 1950'erne · 1960'erne. **Regioner:** Københavns Kommune.

Kilde: opslag i <http://www.kvinfo.dk>

ver dem tingene ind med skeer og sørger for at få dem optaget på Akademiet og Malerskolen. Elisabeth begynder efter et kursus i perspektivtegning på ornamentmaling hos Fru Klein, skolens forstanderinde.

Hun er en flittig og vedholdende elev, så hun bliver irriteret over, at mange af kammeraterne tager så let på undervisningen og måske nærmest går der for at slå tiden ihjel? Kvinder med selvstændigt erhverv var jo endnu undtagelser, men Elisabeth anfører at "Snedkersvenden Frk. Christensen er begyndt at tegne Gips oppe paa Tegneskolen"; det må være Sophy Christensen som samme år havde aflagt svendeprøve og senere blev den første kvindelige snedkermeister i Danmark.

Selv sørgede Elisabeth også for at få en god uddannelse i tegning og broderiteknik og blev efter et ophold i Paris lærer på skolen. Hun udførte krævende bestillingsarbejder i guldbroderi og restaurerede gamle broderier for private kunder.

Da hun i 1917 blev opfordret til at forestå restaureringen af Rosenborgs gobelinserie, der skulle ud-

smykke det genopbyggede Christiansborg, tog hun nogle af sine bedste elever med sig og opbyggede selv værkstedet, der blev hendes arbejdsplads i 40 år. Familiens idealer om at være pligttro og yde sit bedste holdt hun i hævd, da hun fortsatte arbejdet med at restaurere gobeliner til hun var over 90 og daglig tog en taxa ind til Rosenborg fordi hun blev gangbesværet.

*

Dette er til gengæld en helt anden historie, der udspiller sig længe efter dagbogens afslutning den 22. Juli 1894. Den kan derimod læses i Dansk Kvindebiografisk Leksikon sammen med biografier af ca. 2.000 af periodens kvindelige kunstnere, håndværkere og andre betydende personer inklusive Sophy Christensen.

Leksikonnet kom sidste år på nettet og kan bruges kvit og frit med adgang fra

<http://www.KVINFO.dk>

Samtidig er der kommet flere søgemuligheder for forskere og alle interesserede.

Lone de Hemmer Egeberg

Et rigtigt Klunkehjem

Som TENENs læsere kunne se i bladet årgang 14 nr. 3, besøgte 15 medlemmer Nationalmuseets klunkelejlighed til advent 2003. Det var en spændende oplevelse at se de gamle enestående ting, til og med et helt hjem, bevaret og brugt på

samme sted. Silkegrosserer Rudolf Christensen indrettede hjemmet i 1886-90 ved hjælp af arkitekt H.V.Brinkopff og byens dygtigste håndværkere. Familien, der foruden faderen R.C. bestod af fru Eli-na, sønnen Aage og døtrene Gerda

og Ellen, flyttede ind i lejligheden 1890 og beboede den om vinteren. Der var naturligvis tilknyttet tjenestefolk til hjemmet. Faderen Rudolf Christensen døde i 1925 og moderen fru Elina i 1941. Sønnen Aage blev gift i 1914 og flyttede ind på 3 sal, i lejligheden ovenover klunkehjemmet, hvor den ældste af hans tre døtre, frk. Magna Christensen, i dag stadig bor og ejer hele ejendommen.

De to ugifte døtre frk. Gerda og frk. Ellen blev boende i klunkehjemmet efter moderens død, til de selv gik væk kort efter hinanden i 1963. De efterlod hele lejligheden som testamentarisk gave til Nationalmuseet; det hjem som familien havde hædret, passet og plejet hele tiden, som tiden var i 1890, blev med et Nationalmuseets. Det er ikke nogen let opgave at overtage og passe en så enestående gave på samme pietetsfulde måde, som familien havde gjort det gennem tiderne. Hjemmet blev registreret og gjort klar til åbning for publikum i 1968. I lejligheden er der kun plads til 15 gæster pr. gang. Hvert år besøges hjemmet af 9-10.000 gæster! Det kræver pasning og tilsyn, og slider også på lejligheden.

Her kommer mit arbejde i lejligheden ind. De første 10 år, fra 1968 til 1978, var det museets konservator, Henny Jensen, der stod for vedligeholdelsen, men da hun skulle forlade museet på grund af alder, fik jeg opgaven. I starten var det af foreløbig karakter, men som tiden gik, blev det til meget, meget mere. Mandagen er sat af til rengøring og vedligeholdelse af klunkelejligheden. To timer én gang om ugen er ikke meget til et hjem af denne

størrelse. Der er mange, mange genstande – 3800, og så er der stadig en lille samling på depotet, som ikke er registreret. For at tilgodese alle hjørner og kroge lavede jeg en plan over, hvad der var nødvendigt hver uge, og hvad der skulle efterses over en længere periode, og som kunne indgå i turnusplan.

Det første i en dags rytme, der skal ses til, er: står tingene som de skal, mangler der noget, er der sket skader på nogen af genstandene, er der vandskade (dem har der været 8 af), har der været insekter (det har der været én gang), eller er der kommet revner i væggene eller loftet (kommer fra gaderystelser) eller et kæmpe tordenskrald. Klunkehjemmets værste fjende er støv, lys og sollys. Derefter de skader som opstår af andre årsager. Alt der lider overlast skal udbedres og er en ekstra udgift. Heldigvis har tidligere museumsinspektør Tove Clemmensen været forudsende og ladet overskuddet fra bogen, "Nationalmuseets Klunkehjem" gå til vedligeholdelse af lejligheden. Når mine bemærkninger om lejlighedens stand og tiltrængte reparationer kommer frem, bliver de prioriteret sammen med mine chefer. Alle løse genstande, møbler nips o.d.s. skal under behandling af vores konservatorer, vinduer, døre og vægge ordnes derimod af udefra kommende håndværkere, afhængig af arten. Ved alle de ekstra opgaver, der skal gøres af håndværkere, filmfolk, journalister og den slags, er jeg i lejligheden på ekstra timer, f. eks. i tilfældet da vi i 1990 skulle have repareret og rensset portierer og gardiner samt himmelseng. Det var en stor opgave, som blev fore-



Spisestuen i Klunkehjemmet. Nationalmuseets Arbejdsmark 1997. Foto Kit Weiss.

stået af Lysberg, Hansen og Terps tapetserer Leif Jensen. Først blev der taget et foto af alle opsætningerne, derefter blev teknikken aftegnet, til sidst skulle alle enkelt-delene nummereres. De enkelte partier består af mange dele, spisestuevinduet's gardinopsætning har 14 dele, og buestykkernes trådretning har diagonal skæring, for at folderne kan falde smukt – noget man ikke lige tænker på. Det var i alt 9 fag vinduesgardiner, 4 portie-

rer, 1 himmelseng med bagstykke formet i solens stråler i stof samt reparation af en sofa. Prismelysekronen ordnes ligeledes af en udefrakommende dygtig glarmester.

Støvsugning af de sarte møbler gør jeg efter en nøje plan. Med en meget blød børste løsnes støvet forsigtigt og opsamles i støvsugerens mundstykke, uden at den slider på stoffet på nogen måde. Det samme gøres på de uldne gardiner. Luften i København gør det nødvendigt at

vaske porcelænet, ligeledes efter en nøje tidsplan og på en speciel skånsom måde. Alle hvide gardiner i køkken, pigeværelse, badeværelse og den lange gang vaskes med jævne mellemrum. Også sølv- og messingtøj skal holdes rene for anløb. Museets servicebetjente ordner publikumstoiletet samt publikumsgulvene og trappen fra 2. sal og ned.

Når man som jeg har gået i klunkehjemmet i mange år, kan det ikke undgås at jeg beundrer de smukke håndarbejder. Heldigvis foretog Tove Clemmensen et interview med frøknerne Gerda og Ellen Christensen i 1941, så vi i dag ved, hvem der syede de enkelte puder, lyseduge, antimakassars og gulvmåtter. Det gjorde, at Kirsten Rykind-Eriksen og jeg fik samlet en artikel til Nationalmuseets Arbejdsmark i 1997 om håndarbejder i Klunkelejligheden. Fru Elina file-rede og frk. Gerda broderede korssting og kunstbroderi. Frk. Ellen lavede læderplastik som skrivesmapper og albummer mm. der ligger på bordene i lejligheden, også døtrene frk. Gerda og frk. Ellen filerede. Alle disse ting kræver et særligt opsyn. I skuffer og skabe ligger der tekstiler, som skal tilses med jævne mellemrum, ellers går de til.

Fugt og temperatur overvåger jeg hver uge ved hjælp af termohygrografer, men min lugtesans har været til uvurderlig hjælp et par

gange, hvor der var et gasudslip på et rør. Ingen havde bemærket det. Der blev sendt bud efter en gasmester, der målte gasudslippet, og det resulterede i en hurtig udskiftning af røret. Det elektriske ledningssystem er helt fra lejlighedens start, hvilket kræver den største omhu i det daglige, men også når der kommer fotografer, der ønsker ekstra belysning. F.eks. har klunkehjemmet været anvendt som kulisse ved flere filmoptagelser, hvor min tilstedeværelse er nødvendig. Et godt solfilter er nu på alle ruder. Rullegardinerne i salonen er blevet kopieret i samme teknik, som de tidligere rullegardiner, der var gået så meget itu, at de ikke kunne repareres. Dette arbejde er udført af en dygtig specialist. Takket være den vedligeholdelseskonto, som tidligere museumsinspektør Tove Clemmensen fik startet i 1990, kan jeg være med til at have indflydelse på de helt nødvendige ting, som kræver udskiftning eller reparation, Klunkehjemmet må gerne se brugt ud, men ikke sølle!

Siden 1986 er det blevet en fast tradition at pynte juletræet med pynt, der stammer fra Klunkehjemmet, og som det stod hos familien i sin tid. Det kræver både tid og omhu, når den fine sarte gamle julepynt tages i brug. Juletræet står pyntet i spisestuen fra første søndag i advent til Hellig Tre Kongers Dag.

Esther Grølsted

Vajd – *Isatis tinctoria*

Vajd er en gammel farveplante hjemmehørende i Vestasien, Vestrusland samt Syd- og Mellem-europa. Den har været genstand for dyrkning i stort omfang, således også i Danmark, hvor Holmblad & Søn i 1790-erne anlagde vajdplantager uden for Nørreport ved København. Produktionen fik dog ingen stor gennemslagskraft og indstilledes efter en årrække, hvilket jeg senere skal vende tilbage til.

Vajden hører til de indigoproducerende planter, og denne egenskab gjorde naturligvis planten meget attraktiv, selvom mængden af farvestof er beskeden. Af et kilo vajdblade kan man forvente at få 1-2 g indigo forudsat at dyrkning og udvindingsprocessen har været optimal.

Spor af blå farve findes i tekstilfragmenter fra oldtiden – ældste europæiske eksempel på farvning er et lille én cm bredt bånd vævet af mørkeblå uld og hvid hør. Båndet er fundet i Tyskland og dateres til ældre bronzealder. Det ældste fund i Danmark er kvindedragten fra Lønne i Vestjylland, dateret til romersk jernalder, ca. år 100.

Men hvor højt mod nord har planten egentlig været dyrket, og i hvilket omfang har man importeret vajden som farvemateriale klar til brug – det er spørgsmål som vanskeligt lader sig besvare.

I Danmark er der fundet vajdfør fra før-romersk jernalder (400 f. Kr.) og i det norske Osebergskib (vikingetid) fandt man ligeledes vajdfør henlagt i et kar. Og tilste-

deværelsen af frø, kunne jo tyde på dyrkning.

I middelalderen intensiveredes brugen af den blå farve – selv nordboerne på Grønland benyttede den. Fra 700-tallet og frem til begyndelsen af 1500-årene fandt der en udstrakt vajddykning sted i Europa; i særdeleshed i Tyskland og Frankrig. Men opdagelsen af søvejen til Indien betød, at det blå farvestof udvundet af *Indigofera tinctoria* efterhånden blev mere udbredt og benyttet. Det var dog ikke uden store protester, vajdbønderne kaldte simpelthen indigoen for djævelens farve.

I farverhåndværket begyndte man at anvende indigo i større omfang på grund af den højere farvestofkoncentration. Men det betød ikke, at vajdens rolle var udpillet. Man vedblev at tilsætte indigokyperne vajd, fordi den var et fint hjælpestof til gæringsprocessen. Skulle farven være lyseblå, blev den desuden mere ægte med vajd end med indigo. Så sent som ved overgangen til 1900-tallet importerede danske farverier vajd fra Frankrig. Men efterhånden som håndværksfarverne gik over til kemiske farver, og farverierne generelt blev til industrivirksomheder, forsvandt den sidste rest af vajddykning, og den kundskab, der var knyttet til vajdfarvning, forsvandt ligeledes. Op gennem 1900-tallet har flere kunsthåndværkere og farvere eksperimenteret med vajdfarvning, men det har mest været på forsøgsplan.

Glædeligt er det så at erfare, at vajden atter vokser i “den blå trian-



Foroven tv.: Planterne danner bladrossetter første år. Foroven th.: Blomstrende vajd i selskab med røde kæmpevalmuer. Forneden tv.: En overdådighed af frø, men de spirer kun under gunstige forhold. Forneden th.: Vajdfrø.

gel” Toulouse – Albi – Carcassonne i Sydfrankrig. Her har Henri og Denise Lambert etableret et industrielt farveri i 1990-erne, og man har sågar fundet en mere enkel metode til udvinding af farvestoffet – en metode som parret efterfølgende har fået patent på. (1)

Men vajden vokser også i danske haver den dag i dag. Typisk hos

haveejere der har en særlig veneration for tekstil, og derfor ikke kun fascineres af de smukke gule blomster, men også den spændende kulturhistorie der ligger bag.

Da jeg selv begyndte at arbejde med plantefarvning, var det indlysende, at jeg også måtte have vajd i haven. Ikke kun for at nyde planten, men også for at farve med den.

Efter nogle års dyrkningsforsøg kan man godt sige, at jeg er blevet klogere, for dyrkningen er nemlig i sig selv en kunst! Min have ligger lavt på et tidligere engareal. Jorden er stiv og leret, man kan altså ikke så vajdfø i februar/marts, som det anbefales. Jo, i Sydfrankrig kan man. Vil man bruge planten til at farve med, handler det om at få så lang en vækstsæson som muligt. Planten er to-årig, og man farver med bladene første år. Andet år blomstrer planten, hvorefter den dør. Jo flere blade man kan få produceret, jo bedre. I Sydfrankrig kan man skære de første blade allerede i juni og fortsætte til november, det vil sige, man kan høste 5 måske 6 gange. Når bladene begynder at gulne i spidsen, er de klar til høst. I Danmark skulle det være muligt at høste 2 måske 3 gange, men falder sidste høst for langt ind i oktober, har den næppe værdi. (2)

Så her er samtidig forklaringen på, hvorfor Holmblad & Søns vajdplantager ikke fik den store gennemslagskraft.

I Danmark findes planten vildtvoksende på Bornholm, og til min store overraskelse mødte jeg den også på Christiansø sidste sommer, hvor den groede i ly af fæstningsmurene. På Christiansø har man næppe dyrket farveplanter, men det må være indlysende, at frøet har ligget i den jord, der blev fragtet til Ertholmene i fæstningstiden (1684-1855). Jorden blev benyttet som ballast i skibe, der skulle hente sten.

Den kommende sommer skal der også dyrkes vajd i min have.

Målet er at producere så mange blade, at jeg kan forsøge en egentlig farvning.

Esther Nielsen og Ingeborg Mølle Henningsen eksperimenterede begge med vajdfarvning. De anvendte – og videregav – opskrifter på primitive farvemetoder, hvor der farves direkte i den gærende bladmasse. Ifølge Esther Nielsen dog metoder, der giver et ringere farveudbytte. Selv om vi i dag kan få blå farver på alle mulige måder, ja, så lokker den besværlige vajdfarvning – tænk, om det kunne lykkes!

Susanne Nielsen

Litteratur:

1. Ulla Fichtelius: Blå magi. *Vävmagasinet* 2/2002.
2. Esther Nielsen: *Farveplante-haven*. Borgen 1984. ISBN 87-418-7174-7.

Plantefarvningskursus:

Traditionen tro udbyder Hørvævmuseet på Krengerup et plantefarvningskursus i uge 31. Som det må fremgå af ovenstående, undervises der ikke i vajdfarvning, derimod har potteblå en central placering på kurset. Desuden farves med krap og cochenille samt planter fra den fynske natur på følgende materialer: uld, silke, hør og bomuld. Yderligere oplysninger om kurset fås på tlf. 64 83 11 26.

Udstilling om plantefarvning:

Otterup Bibliotek, Søndergade 2, Otterup i perioden 24. maj – 17. juni 2004. På udstillingen vises tørrede farveplanter, garner, tekstiler og bøger om plantefarvning foruden en række plancher, der giver indblik i farveprocessen.

Referat af TENENS generalforsamling 2004

... den 13. marts på Museet på Sønderborg Slot

1. Valg af dirigent: Vibeke Ervø.
2. Navneopråb: Der var mødt 15 stemmeberettigede medlemmer.
3. Formandens beretning var trykt i Tenen nr. 3 vinter 2004. Som supplement til den trykte beretning benyttede formanden lejligheden til at overrække TENENS tak til de bestyrelsesmedlemmer, der havde valgt at fratræde deres funktioner i den hidtidige bestyrelse. Det drejer sig om Hanne Frøsig og Lone Egeberg, der ikke længere ønskede at være medlem af bladets redaktion samt Anni Mejdhall, der kort før generalforsamlingen havde valgt at trække sig som kasserer. Alle har gjort en kæmpeindsats i mange år og blev derfor hilst med applaus. Endvidere fortalte formanden om et kommende arrangement på Rosenborg Slot lørdag den 22. maj kl. 16 – 17: Katia Johansen vil fortælle om dronningekjolerne.
4. Med disse bemærkninger blev formandens beretning godkendt.
5. Der var ikke indkommet nogle forslag, der har betydning for budgettet; men se pkt. 7.
6. Da kassereren som nævnt havde valgt at trække sig fra posten umiddelbart inden generalforsamlingen, og der derfor ikke forelå et regnskab, var dette udarbejdet, men ikke underskrevet af Arne Skjelsager, som er regnskabsvant, men ikke medlem af foreningen. Derimod havde revisoren underskrevet regnskabet, som blev forelagt forsamlingen. Regnskabet blev forelagt de tilstedeværende, som fik en læsepause, hvorefter det blev godkendt, dog med forbehold at formanden skulle underskrive dette, hvilket også skete. Til slut blev budgettet forelagt og godkendt.
7. Som alle ved og som nævnt i Tenen nr. 3, vinter 2004, side 25, er støtten til porto opsagt pr. 1. marts 2004. Dette indebærer, at udsendelsen af bladet stiger voldsomt: fra knap 2 kr. pr. blad til fuld pris (5,50 kr. pr. blad). Som følge heraf foreslog bestyrelsen en kontingentforhøjelse med 25 kr. til 200 kr. pr. år, hvilket blev vedtaget.
8. Genvalg til bestyrelsen: Lone de Hemmer Egeberg, Hanne Frøsig Dalgaard, Vibeke Lilbæk samt Lis Slottved. Alle genvalg var med akklamation.
Revisor: Genvalg af Lucie Borgschmidt. Suppleanter: Genvalg af Margit Ambeck, København, Birgitte Mailand, Aarhus og Flemming Lundholm, Ribe.
10. Der var ikke indkommet nogle forslag.
11. Evt.: Vibeke Lilbæk informerede om sit og Frits Lilbæks arbejde med at lægge samtlige lysbilledserier fra Danmarks Folkelige Broderier over på CD-rom. Som bekendt er én serie allerede færdig og der er god gang i de følgende; men det tager sin tid, da der er tale om fritidsarbejde. Derfor kommer de næste, når de kommer. Forsamlingen takke-

de Vibeke for indsatsen og opfordrede hende til at overbringe forsamlingens tak til Frits for det store arbejde.

Et medlem efterlyste mulighed for et 'husstandsmedlemsskab'. Bestyrelsen lovede at arbejde videre med idéen.

Formanden takkede til slut Hanne Smedemark for hendes indsats i forbindelse med generalforsamlingsarrangementet, som var meget fint.

Skærbæktæpper – den glemte verdenskunst

Sjov underrubrik. Hvad er Skærbæktæpper? Jeg har aldrig hørt om dem før. Jo, der var noget med et uldspinderi i Skærbæk. Det var ved at lukke for et par år siden, men et væveri? Det er heldigt nok at generalforsamlingen holdes på Sønder-

borg Slot, og at Hanne Smedegaard, museumsassistent, viser rundt på udstillingen. Så der er håb om at jeg bliver klogere.

Tilbage til undertitlen. Hvem har glemt hvad? Den første sætning i kataloget: I Danmark er de



Hanne Smedegaard tv. viste TENENs medlemmer rundt.

(tæpperne) stort set ukendte. Efter Hanne Smedegaards foredrag, nærlæsning af kataloget: Skærbæktæpper – den glemte verdenskunst og Skærbæktæpper af H. E. Sørensen går det op for mig, at her er noget stadig levende Danmarks-historie, som måske fortsat er sprængfarlig. Vi skal langt tilbage i tiden, forbi 2. verdenskrig, forbi 1. verdenskrig og hen til krigen i 1864. Den endte med at grænsen blev lagt ved Kongeåen. Sønderjylland blev tysk. Og meningene var delte. Nogle mennesker var tysksindede i det ellers dansksindede Nordslesvig. Der i Sønderjylland ligger Skærbæk, og i 1880'erne er præsten, pastor Johannes Jacobsen, tysksindet. Pastor Jacobsen er en af initiativtagerne til væveskolen i Skærbæk.

Men vi skal lige en tur ud i Europa. For her i slutningen af 1800-tallet oprettedes mange kunstindustrimuseer, der bl.a. fik til formål at indsamle viden om og produkter af gamle håndværk, som var ved at dø pga. industrialiseringen. I Hamborg sad Justus Brinckmann, direktør for Museum für Kunst und Gewerbe, en aften efter et foredrag om gammel nordisk og slesvig-holstensk folkekunst sammen med sin assistent Friedrich Deneken og en tilhører, Jens Thiis, direktør for det Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondhjem. I Norge arbejdede Gerhard Munthe og hans kone med at lave en revurdering af norsk kunstvævning. Fra gobelinerne på slottene brugte de figurer og fortællinger, Gerhard Munthe omsatte disse til tegninger i tidens stil og farvevalg, og hans kone, Sigrun Munthe væ-

vede dem. Væveren Frida Hansen arbejdede ligeledes ud fra gammel norsk tradition, de såkaldte "åkler". De tre herrer udviklede ideen om at lave en tysk parallel til den norske genoplivning af billedvævning. Som sagt, så gjort. Deneken kendte Johannes Jacobsen fra skoletiden, han kontaktedes og var med på ideen. Derude ved Vadehavet var der ikke meget arbejde, og det var især svært for enlige kvinder at blive selvforsørgende. Så den 18. februar 1896 startede Schule für Kunstweberei in Scherrebech. Et af håbene for skolen var at fremme hjemmeindustrien og måske holde de unge kvinder væk fra de danske høj- og efterskoler, som i disse år også oprettede en væveuddannelse.

I starten var Brinckmanns datter Maria leder af skolen, men dette blev hurtigt overtaget af Maria Lüebke, da hun vendte tilbage efter studierejse i Sverige og Norge. Skolens bomærke blev det slesvig-holstenske flag. Dette var måske en af grundene til at Skærbæktæpperne ikke er synderligt kendte nord for Kongeåen. At købe et tæppe med det slesvig-holstenske flag på, ville være det samme som at bekende sin tysksindethed. Dette blev definitivt sat på plads, da Kunstindustrimuseet i København i 1898 købte 2 tæpper fra væveskolen i Skærbæk. Den nationalt sindede presse skrev: Det er forargeligt og u-nationalt at støtte sådan et forlyskningsforetagende. Derefter var der vel ingen i Danmark, der var i tvivl: Købte man et tæppe fra væveskolen var man tysksindet. Er det så derfor, at tæpperne er glemt? Eller var det et politisk

Væveskolens bygning i Skolegade 14 kort efter århundredeskiftet 1900.



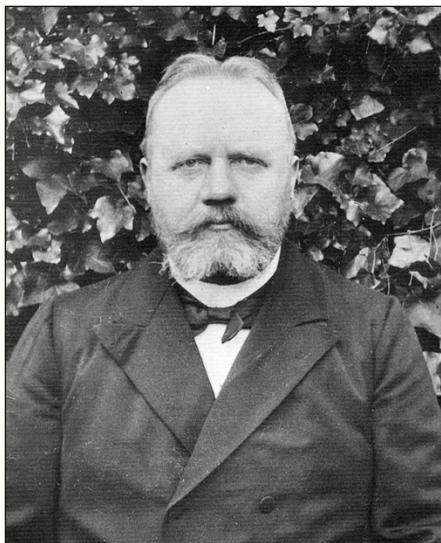
valg, at tæpperne ikke er kendt i Danmark, og dermed efterhånden som tiden går forsvinder ud i glemslen?

Tilbage til starten af skolen. En række kendte tyske jugendkunstnere Otto Eckmann, Alfred Mohrbutter, Walter Lichtewark, Hans Christiansen, Julius Wohlers, Momme Nissen, Gadso Weiland m.fl. blev tilknyttet væveskolen, og der vævedes tæpper ud fra deres forlæg. Væveskolen deltog i en udstilling på Thaulow-Museet i Kiel allerede i 1896, og i perioden 1896 til 1913 blev det til omkring 80 udstillinger. De største triumfer for skolen var verdensudstillingerne i Paris, Wien og Torino, hvor det blev til en sølvmedalje i Paris og guldmedalje i Wien og Torino. I lø-

bet af årene var mange kunstnere tilknyttet væveskolen, på udstillingen er vist tæpper efter forlæg af 28 kunstnere. De var tilknyttet i kortere eller længere perioder, og det fremgår ikke hvorfor de forlod skolen, men der findes papirer fra Otto Eckmann, hvor han giver udtryk for, at det er svært at skolens billedtæpper ligger langt væk fra hans oprindelige forlæg, og det var måske grunden til at han forlod skolen. Da en af skolens indtægtskilder var at sælge de vævede billeder, mon så ikke køberne også har haft indflydelse på farverne?

Skolen optog unge kvinder, og de deltog i et 4 ugers kursus. De kunne herefter leje væv af skolen og sidde hjemme og væve efter skolens forlæg. Nogle af kvinderne gik

sammen om store væve og vævede de store billeder, andre lejede væv alene og arbejdede på små tæpper. Skolen blev kendt ude i verden, allerede i 1896 kommer 2 polske kvinder rejsende til Skærbæk for at få en uddannelse. I løbet af skolens levetid uddannedes der russiske, polske og spanske kvinder. Antallet af tilknyttede væversker var i år 1900 oppe på 200.



Pastor Jacobsen ca. 1900.

I årene 1898 og igen i 1900 var pastor Jacobsen på foredragsturné i mange større tyske byer. Han fortalte om sit arbejde i "Nordmarken", herunder også væveriet, og modtog betydelig økonomisk støtte til sit arbejde.

Men pastor Jacobsen var en foretagsom mand med mange jern i ilden, og i 1901 vaklede økonomien faretruende. Den blev reddet, men den brød helt sammen i 1903. Jacobsen erklæredes konkurs, og også væveriet blev ramt. Det lykkedes

at rekonstruere væveriet med Maria Lüebke som leder, og der vævedes efter "gamle" tegninger, men også enkelte nye. Økonomien brød sammen igen i 1907, og endnu en rekonstruktion blev foretaget stadig med Maria Lüebke som leder, og der vævedes efter konceptet frem til 1919. Genforeningen nærmede sig, og Maria Lüebke lukkede skolen og flyttede til Holsten.

*

På udstillingen vises 80 værker fra skolen. Langt størstedelen er tæpper, skolen ikke fik solgt, og som i forbindelse med de økonomiske problemer blev udloppet som præmier i et lotteri, men de blev aldrig afhentet. Udover disse tæpper har museet lånt tæpper fra forskellige museer, men også fra private.

Tæpperne er meget forskellige, såvel i størrelse som i udtryk. De mindste er pudebetæk, de største ca. 250 × 330 cm. Mange af tæpperne er vævet med store partier i samme farve i et tykt uldgarn, andre med mange flere detaljer og skolens dyreste tæppe med et utal af farveskift og detaljer, desuden vævet i et tyndt uldgarn. De tidlige tæpper viser en stor stilisering af motiver, inspireret af den norske billedvævning, men efterhånden som samarbejdet mellem skolen og de tyske kunstnere udvikledes, blev linierne blødt op. Motivvalget rækker fra elementer fra vikingetiden, billeder inspireret fra nordisk mytologi, over illustrationer fra Grimms eventyr til omsætning fra maleri til billedvævning. Der er mindst lige så mange udtryk, som der er kunstnere. Det er i disse år sjældent at se så stor en udstilling af vævede ting, så herfor sender jeg



50
Otto Eckmann
Eventyret
Vægtæppe, 1899/1900, 152 x 253 cm
Museumsberg Flensburg, Inv. Nr. 12609

en stor tak til Sønderborg Slot. Man kan bruge timer her til finde alt fra historie, inspiration, eller stifte bekendtskab med nogle af jugendstilens store kunstnere.

Efter rundvisning blev generalforsamlingen afholdt (se referat andetsteds).

Derefter mødtes vi igen med Hanne Smedegaard, denne gang i kapellet. Et fantastisk smukt rum, hvor man også let kunne fortabe sig i detaljer. Vi fik en spændende historisk beretning, både arkitektonisk og personalhistorisk. Jeg har ikke taget noter herovre, idet det

var først i marts, rummet uopvarmet, så efter et kvarters tid, så røg mine hænder i lommerne for at holde varmen, og der blev de. Men har du muligheden for at komme ind i kapellet, så er det et besøg værd. Så var du ikke med på generalforsamlingen, er du gået glip af noget. Men jeg håber, du har fået en smagsprøve på hvad Tenens generalforsamling også er. Det er en tekstilhistorisk oplevelse. Og det har det været hvert af de år, jeg har deltaget. Tak for en meget spændende dag.

Tina Ejlertsen.



Efterår I. Katalog nummer 26.

Museet på Sønderborg Slot har udgivet et katalog til udstillingen af Skærbæktæpper:

Billedtæpperne fra Skærbæk – den glemte verdenskunst.

Sønderborg Slot [2004]. 48 sider illustreret i farver. ISBN 87-87375-05-2. Pris 25 kr.

Kataloget bygger i alt væsentligt på Ernst Schlees bog fra 1984 *Scherrebeker Bildteppiche*, der hermed i uddrag bliver tilgængelig på dansk.

Væveskolen i Skærbæk var et tysk initiativ i det dansksindede Nordslesvig, og mange gode kræfter blev sat ind på at skabe en tysk succes. Men skolens levetid blev kort (1896-1903), og selvom produktionen var omfattende og Europas museer viste udstillinger og købte ind, blev tæpperne siden gemt af vejen som politisk ukorrekte.

En række fine kunstnere – og mange mindre ånder ligeledes – bidrog med forlæg i Jugendstil, men i dag må vi vel sige, at helhedsindtrykket er noget tungt og dystert. Samtidig er det interessant at se spændvidden i produktionen og tænke på vævekunstens rolle i kulturkampen. Tanken var, at væveskolen med sine flere hundrede væversker tilknyttet skulle fremme hjemmeindustrien på Skærbækegnen, og derved holde de unge kvinder borte fra de danske efter- og højskoler nord for grænsen. Den storstilede tyske offensiv mislykkedes som bekendt, og Nordslesvig blev dansk – men kulturpolitisk set var det da godt forsøgt!

Lone de Hemmer Egeberg

Invitation – Rosenborg lørdag den 22 maj. 2004:

Rundvisning i udstillingen “Dronningens Kjole” med Katia Johansen, som har arrangeret udstillingen og redigeret det flotte katalog.

Det er en stor glæde at kunne indbyde til denne tur i udstillingen, som er i Kommandantboligen.

Katia Johansen skriver bl.a. i forordet i udstillingskataloget: Kjoler er til enhver tid en del af tidens formsprog. Derfor genfinder vi de samme linier i mode, arkitektur, kunsthåndværk, møbler og smykker. Og de danske dronninger har været eminente til at udnytte det bedste af danske og udenlandske kunstneres arbejde. Her ses for første gang samlet de ypperste hofmaleres portrætter af Danmarks førende kvinder – gennem fire århundreder hvor portrætkunsten udvikledes til sit højeste.

Da kun få af de tidligste store kjoler er bevaret, afrundes dragthistorien med tilbehør, smykker og håndarbejder, som giver os en enestående lejlighed til at lære dronningerne nærmere at kende. For første gang sættes kjolerne sammen med helfigurs portrætterne, og Rosenborgs egne genstande suppleres med storslåede malerier og hidtil usete dragter fra andre danske museer og samlinger.

På udstillingen vises bl.a. Anna Cathrines klædebørster til rengøring af de komplicerede, overdådige guldbroderede dragter, Louises italienske vifte og en favnfuld elegante, farverige silkebånd til at binde her, der og allevegne. Sophie Amalies moderigtige kjole er gengivet på en skakbrik (hun er den gode dronning – de andre brikker er

svenskerne!). Anna Sophies små, højhælede sko er broderet med sølv på skinnende rødt læder, og hendes monogram er vævet ind i møbelstoffet i hendes gemakker. Sophie Magdalenes muffe er lavet af luksufugle, og hendes smykker er kernen i kronjuvelerne som bruges den dag i dag. En fuldstændig hofdragt fra 1770 findes ikke alene på portrættet af Juliane Marie, men også i virkeligheden, nemlig på voksfiguren af hendes hofdværginde. Caroline Mathildes skæbnesvangre strømpebånd er med, og hendes barnebarn Caroline Amalies kroningskjole – den dyreste kjole nogensinde båret i Danmark. Pariserkjoler fra Worth og Balmain, dronning Ingrids bedårende sølvbryllupskjole og meget mere glæder sig til at blive beundret igen.

Vi mødes den 22/5 ved indgangen til udstillingen, kl. 15:45 når museet er ved at lukke. Det kan anbefales at besøge slottet inden lukketid, da vi ikke kommer der på rundvisningen.

Prisen for rundvisningen med Katia Johansen er 40 kr. for medlemmer og 50 kr. for gæster. Derudover skal deltagerne have entrebillet til Rosenborg: Voksne 60 kr. og pensionister 30 kr.

Tilmelding senest søndag d.16 maj på tlf.4495 0555 til Annet Laursen Skjelsager, oplys venligst navn og telefonnummer. Vi kan højst være 20 deltagere.

Annet Laursen Skjelsager

Bog anmeldelse:

Tonie Lewenhaupt: *Tidlöse trådar-Klassiska kläder från antiken till våra dagar*. Bokförlaget Atlantis AB, Stockholm, 2003. ISBN 91-7486-770-9. 127 sider. Indbundet i blødt bind, 150 × 205 mm. Illustreret med forfatterens tegninger i farve og sort/hvid. Ordinær cirka pris i boghandelen er SKR 259. Man vil kunne finde forskellige tilbud om rabat, men når forsendelsen til Danmark bliver lagt til, vil de næppe være lønsomme for den danske køber.

Dette er en ganske særpræget bog, ingen dragthistorie i almindelig

forstand, men en analyse af en række tidløse begreber inden for vor påklædning, og skrevet med den kunstneriske lethed, som kun kommer af dyb indsigt. For den, som måtte vige tilbage for at gå i gang med en bog på vort nabosprog svensk, er dette anledningen til at komme i gang!

I stedet for et forord finder vi forfatterens "Eftertanker" som meget personlige kommentarer til en strengt sorteret liste over den litteratur, der ligger bag.

Men lad os tage bogen forfra. De tre hovedafsnit er: Tidløse trådar, Moderna klassiker og Klassiska



Det var mens Tonie Lewenhaupt var i gang med at skrive bogen "Tidlöse trådar" at hun fik idéen til at skabe en udstilling med såvel tidløse som trådløse klæder. Men hvem ville påtage sig at designe tøj uden tilskæring og sammensyninger? Högskolan i Borås og Textilhögskolan fik en indbydelse og hoppede med på idéen. Fjorten studenter har igennem en god måneds tid ladet kreativiteten flyde med udgangspunkt i drapering med et helt stykke tøj. Resultaterne kunne ses på udstillingen "Ett stycke tyg" i Form Design Center i Malmö i oktober og november 2003. Billederne viser Lene Jul og Stephanie Ahlströms bidrag. Kilde: www.hb.se.

klæder, hvert af disse med flere områder, som vi her kan vælge nogle få eksempler på.

I første del møder vi en begejstring for antikkens græske dragt og dens brug af fint valkede uldne stoffer. Med den tanke, det omhyggeligt efterbehandlede klæde har haft indtil de seneste årtier, er det betagende at få præsenteret beretningen om den hellighed, der i antikkens Grækenland blev knyttet til væven og til det færdige stof, som krævede at bruges i sin vævede form, uden tilskæring.

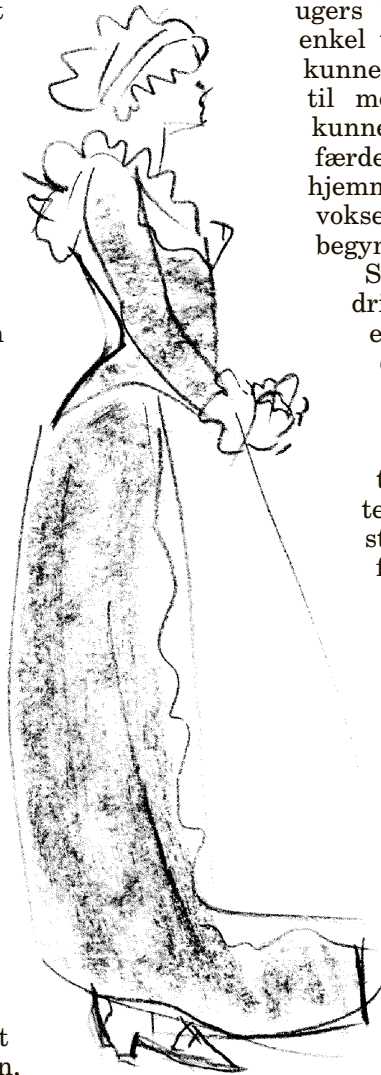
Fremhæves bør vel også i TENENs sammenhæng afsnittet "Förklädet". Förklädets mange roller fra oldtiden som det universelle skamdække, via det brogede mønster fra middelalderen og frem, bliver skitseret som modefænomen, som arbejdsymbol, og som baroktidens hvide kvindeförkläde, tolket som det ydmyge tegn på, at vi i døden

alle er lige, men også som tegn på rang og stand. Meget væsentligt er omtalen af reformförklädet, hel-skåret og til at knappe i ryggen.

Det var også kendt som "40-ugers förklädet", netop en enkel type af ventetøj, som kunne skaffes færdigsyet, til moderat pris, og som kunne tillade sin bærer at færdes frit også uden for hjemmet, medens maven voksede – en revolution i begyndelsen af 1900-tallet.

Således fortsætter skildringen af emne efter emne, som placeres, så det med enkle udtryk står ganske klart, hvilken skelsættende betydning der er tale om – sportsdragten, måder at folde stoffet til en eviggyldig form, Paul Poirets frigjorte ærme skaber kvindens mulighed for frigørelse, dansens og balletens kostumer i Dansmuséets samlinger, så man rent ud ser forfatteren med uendelig nænsomhed få dem til at tale. Læseren er åndeløs!

Hanne Frøsig
Dalgaard



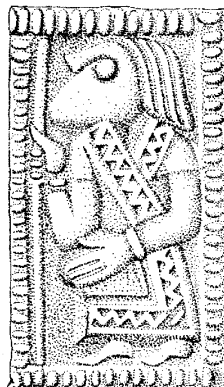
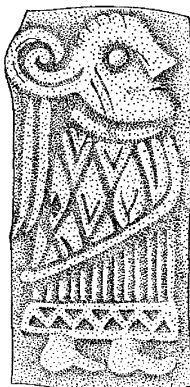
"Förklädet", vignet fra bogen. Tegnet af
Tomie Lewenhaupt selv.

Bog anmeldelse:

Dragt og magt. Redigeret af Anne Hedeager Krag. 280 sider, illustreret i s/h og farver. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 2003. ISBN 87-7289-777-5.

I november 1997 arrangerede en planlægningsgruppe ved Institut for Arkæologi og Etnologi ved Københavns Universitet et tværfagligt seminar om studiet af dragter, hvori magtens symboler afspejles. Noget forholdsvis nyt er, at det var tværfagligt, måske fordi to institutter (arkæologi og etnologi) var blevet slået sammen. Desuden var hovedtemaet ikke en enkelt tekstilteknik, men et tema, hvor dragt, våben og udsmykning tilsammen danner en betydningsbærende helhed, der til alle tider har afspejlet en rangorden. At der tilsvarende var medtaget både gravfund og eksempler fra nutiden, giver et spænd i tid på næsten 1500 år.

Anne Hedeager Krag, mag. art. i forhistorisk arkæologi, stod for tilrettelæggelsen af seminaret med den hensigt at samle nordiske forskere, der havde en fælles interesse i emnet for derved at få en dialog i gang om fælles træk, der går igennem tid og rum. Og mange begreber blev vendt og diskuteret som – magt og afmagt, semiotik, tegnigivende funktion, dragtregulativer gennem tiden og meget mere. Alene at få indsigt i det yderst varierende kildemateriale til forskellige tider var interessant.



Et par guldgubber fra Sorten Muld ved Svaneke på Bornholm. De er tegnet af E. Koch.

I bogens første kapitel er der en artikel af Margrethe Watt om "Guldgubbernes dragter ...".

Af seminarets 19 forelæsere var de 16 danskere, flere med tilknytning til et museum eller institut, to fra Stockholm og en fra Slesvig. Og det er Anne Hedeager Krag, der med engagement står bag denne bogtilrettelæggelse og udgivelse. Af de 19 foredragsholdere er syv af deltagerne gået fra, mens to nye er tilkommet.

Bogens kapitler er ordnet efter hovedtemaerne: 1. Arkæologiske dragtsymboler i nordiske fund fra ca. 500-1100. 2. Billedmateriale med dragtsymboler fra Europas kristne middelalder (ca. 550 – ca. 1500). 3. Liturgiske dragter. 4. Dragtsymboler i Danmark – ca. 1100-1800. 5. Fra den etnografiske verden. 6. Uniformer – militær- og embedsuniformer. 7. Vestlige kroningsdragter.

Ingeborg Cock-Clausen

Bog anmeldelse:

Anna Neuper's Modelbuch: Early Sixteenth-Century Patterns for Weaving Brocaded Bands.

Transcribed and edited by Nancy Spies with Ute Bargmann. Jarrettsville: Arelate Studio 2003. ISBN 0-9718960-1-1. Pris \$12.

I 1991 udgav Det Danske Kunstin-
dustrimuseum en bibliografi over
bibliotekets samling af tyske, itali-
enske og franske mønsterbøger
dækkende perioden 1527 til ca.
1860. Samlingen er væsentlig fordi
den dækker de tre landes trykte
forlæg og dermed præsenterer en
fælles europæisk kulturskat.

Imidlertid findes der også upub-
licerede mønsterbøger rundt om i
biblioteker og museer, og én af dem
blev sidste år udgivet med intro-
duktion og grafisk bearbejdelse af
Nancy Spies.

Anna Neuper (f. 1447) var non-
ne i Klara Klostret i Nürnberg og
nedskrev sin mønsterbog for brik-
vævede bånd i guldbrokade i 1517,
samme år som Martin Luther op-
slog sine 95 teser i Wittenberg. Re-
formationen fik naturligvis afgø-
rende betydning for klostret, der
ikke længere måtte optage søstre,
men dog bestod indtil den sidste
nonne var død i 1596.

Mønsterbogen kom siden til
Herzog August Bibliothek i Wolfen-
büttel, og Leonie von Wilckens har
omtalt den i *Anzeiger des Germani-
schen Nationalmuseum* i 1967,
hvor hun tegnede nogle af mønstre-
ne op og sammenholdt dem med ge-
ometriske bånd på malerier fra
1500-tallet.

Nancy Spies har omsat alle 45
mønstre til moderne diagrammer
til inspiration for vævere og tekstil-
forskere. Samtidig fortæller hun
om manuskriptets historiske bag-
grund, så vi glimtvis forstår klo-
strenes betydning for tekstilkun-
sten.

Lone de Hemmer Egeberg

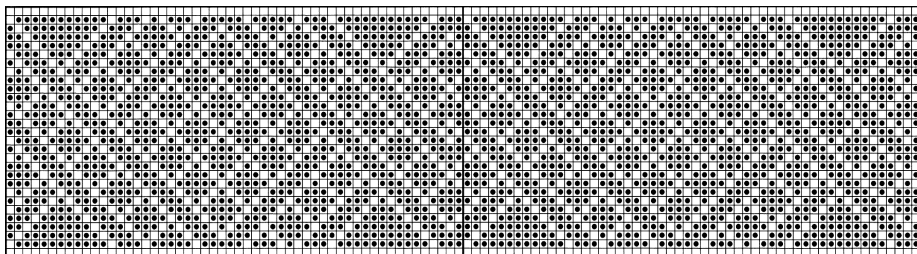
Litteratur:

- Paludan, C. & L. d. H. Egeberg: *98 mønsterbøger til broderi, knipling og strikning*. Kbh.: Det Danske Kunst-
industrimuseum 1991.
- Wilckens, L.v.: *Ein Modelbuch von 1517 aus dem Nürnberger Clarenkloster*, *Anzeiger des Germani-
schen Nationalmuseum*, Nürnberg:
Germanisches Nationalmuseum, 27-
29.

PATTERN NO. 29 (fols. 38v - 40r)

29 tablets across; one repeat = 54 rows

Some extrapolation of pattern has been done



Fil. dr. Gertrud Grenander Nyberg døde i oktober 2003. Hun var født den 26. juli 1912 i Teg, Umeå. Hendes far var radikal og frisindet, og moderen var vokset op i et provstehjem.

Da moderen blev gift meget ung, lå det hende stærkt på sinde, at døtrene skulle have en uddannelse. Gertrud Grenander Nyberg kom efter studentereksamen i 1931 på et vævekursus på Säterglänten, derfra til Brunssons Vävskola i Stockholm, hvor hun gjorde en væveuddannelse færdig i 1933.

Der var imidlertid stor arbejdsløshed blandt væverne og hun kastede sig derfor ud i akademiske studier i nordisk og sammenlignende folkelivsforskning, som etnologi på dette tidspunkt. Det var det rette valg. Gertrud Grenander Nyberg fik kontakt med Sigurd Erixon, der var professor og ansat på Nordiska museet. Interessen for tekstilt arbejde fik hun lov at uddybe ved at rejse rundt på gårdene for at forske i tekstile redskaber. Først



Gertrud Grenander Nyberg fotograferet af Shirley Tommos ca. 1992.

og fremmest fandt hun ud af, at trendrammen var et vigtigt redskab. Forskningen af dette redskab førte til undersøgelser af selve væven. Gertrud Grenander Nyberg rejste rundt i hele Sverige for at se på væve, og hun bad også i pressen læserne om at fortælle om deres gamle væve. Et meget stort registreringsarbejde, der blev trykt som afhandling, og som til sidst førte frem til en doktordisputats i 1974: "Lanthemmens vävstolar".

Gertrud Grenander Nyberg brugte mange år på sin akademiske uddannelse, og flere mente, at hun havde opgivet sin akademiske karriere. Først ved ægteskabet i 1938 med en meteorolog, hvor det var indlysende, at mandens karriere kom først, dernæst ved tre børn, der hurtigt kom efter hinanden.

Men Gertrud holdt fast. Hun vidste godt, at de svenske kvinder, der hidtil havde markeret sig, ikke havde stiftet familie, netop for at få lov til at gøre en akademisk karriere. Studierne tog sin tid, og det skulle vise sig, at det også førte til en moden forskningsindsats. Gertrud fulgte sin mand i hans karriere rundt omkring i udlandet, og overalt opsøgte hun museer, hvor hun ivrigt undersøgte tekstile arbejder, oftest udført af kvinder. Det medførte endvidere en interesse for kvinders vanskelige vilkår i arbejdslivet. Overalt hvor Gertrud kom frem opsøgte hun museer, arkiver og forskerkolleger. Indtrykkene fra rejserne blev trykt i blandt andet tidsskrifterne *Vävläraren* og *Hemslöjden*.

Den store drivkraft i Gertrud Grenander Nybergs liv var lysten til forskning. Hun kaldte det selv

for "hverdagslivets lidelse", som overvinder alle vanskeligheder. Oveni forskningen kom Gertruds sociale interesser for sine medmennesker.

"Lanthemmens Prydnadssöm", som hun udgav i 1988, indeholder studier af folkelige broderier fra Sverige fra 1700- og 1800-årene. På Nordiska Museet i Stockholm findes en rig samling af sådanne tekstiler, og i bogen fremviser Gertrud Grenander Nyberg tekstilerne som dele af et kulturelt miljø, som mange af vores forfædre er vokset op i, nemlig den traditionelle bondestand. De broderede tekstiler havde derfor delvis andre funktioner end de har i dag. I 1980-erne kom der gang i tekstilarkæologisk forskning. Også dette emne kastede Gertrud Grenander Nyberg sig med stor ildhu over. Der kom et frugtbart samarbejde med arkæologer i stand.

I forbindelse med hendes 80 års fødselsdag blev udgivet et festskrift til hende. I forordet bruges udtrykket: "Etnologiens mormor". Som forsker og populærvidenskabelig forfatter har Gertrud Grenander Nyberg gennem årene præsenteret studier omkring redskab og tekstiler. Ikke mindst har hun derigennem spredt kendskab om kvinders gerning". Også Gertrud Grenander Nybergs egne ord var med i festskriftet: "Livet är en strid, det är säkert, men jag tycker det är rätt så kul".

Jeg lærte Gertrud Grenander Nyberg at kende, da hun var i midten af 70-erne. Igennem 1990-erne havde jeg den store glæde at være sammen med hende ved flere møder. Hun var en sprudlende og le-

vende personlighed, der satte spor i den tekstile verden. Jeg husker især et møde i Uppsala, som vi deltog i. I middagspausen gik vi to ind i Domkirken, og derefter gik vi videre ad en lille gade. Pludselig var vi inde i den mest betagende lille modebutik med kjoler i de smukkeste farver og fremstillet i de fineste materialer. Endda til favorabel pris. Gertrud Grenander Nyberg var som altid nærværende og kendt i butikken, så vi fik vist de mest pragtfulde rober frem. Vi gik tilbage, og let og ubesværet kom Gertrud Grenander Nyberg hurtigt ind i de akademiske diskussioner igen. Vi mødtes ved flere symposier i udlandet, og sidste gang jeg traf Gertrud Grenander Nyberg var til et symposium på Birka, vikingernes handelsby i den svenske skærgård. Det var i september 2000. Hun var én af de livligste og spørgelystne ved foredragene, og som altid var det vedrørende spørgsmål hun stillede. Med Gertrud Grenander Nybergs død har vi mistet en stor forsker og en god ven.

Anne Hedeager Krag

Nogle af Gertrud Grenander Nybergs publikationer:

- Linodling och linnevävning i Själevad och dess grannsocknar 1750-1900. *Själevads hembygdsförenings skriftserie*; 4, 1967.
- *Lanthemmens vävstolar*. Studier i äldre redskap för husbehovsvävning. Nordiska Museets handlinger. Disputats. 1974.
- *Så vävde de*. Handvävning i Sverige och andra länder. 1976.
- *Lanthemmens prydnadssöm*. Studier af svenskt folkligt broderi på hemtextilier före 1900. 1983.
- Föremål som vittnesbörd. En festskrift till Gertrud Grenander Ny-

berg på 80-årsdagen den 26. juli 1992. Nordiska Museet.

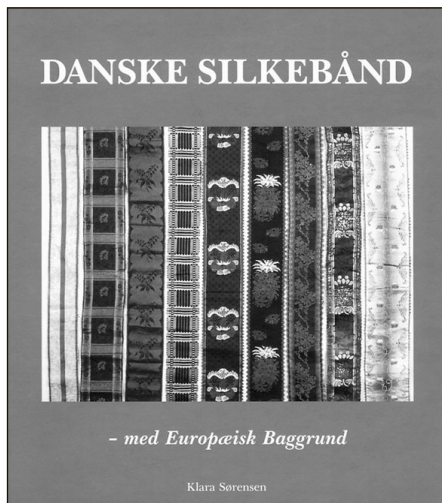
- Linnelärft från Ångermanland. En teknikhistorisk beskrivning. Nordiska Museets Förlag, 2001.

Højskolelærer Klara Sørensen, Nørup, som blev 77 år, hørte til den autodidakte generation af højskolelærere, der med uhyre flid og stor dygtighed forstod at erhverve sig viden og især at omsætte den i undervisningen.

Klara Sørensen kom til Engesholm Højskole i 1946, og her kom hele hendes virke til at ligge. Igenem alle årene havde hun et tæt samarbejde med Gudrun Andresen, der fra 1947 drev håndarbejdsskole ved siden af den almindelige højskole. Den skole, som i dag er blevet til en kunsthøjskole. De ønskede, at håndarbejdet ikke bare havde et nytteformål eller var noget smukt, men at håndarbejdsundervisningen var på linje med dansk historie og dansk litteratur.

Man skulle også kunne forstå dansk folkekultur gennem håndarbejde. De mente, at der kunne hentes en række livsværdier og bibringes eleverne en kulturel selvforståelse ved at arbejde med den gamle bondekultur igennem folkekunstens udtryksformer i broderier, vævning, og i almuekunsten som sådan. Derfor var de med til at starte foreningen Danmarks Folkelige Broderier, der fra 1955 til 1976 holdt en lang række lokale og regionale udstillinger af håndarbejder i privat eje.

Klara Sørensen var en eminent forsker. Hun var søgende, grundig og enormt vidende.



Klara Sørensens sidste bog "Danske Silkebånd med Europæisk Baggrund" udkom i år 2000. ISBN 87-90555-03-1.

Foruden sin store viden om den gamle bondekultur var Klara Sørensen kendt for sin undervisning i kunsthistorie og i farvelære. Gamle bygninger, især bondegårde, hørte ligeledes til Klara Sørensens interessefelt, og da de lokalhistoriske arkiver opstod i 1970-80'erne, var Klara med i Nørup. Fra 1990'erne arbejdede hun også som frivillig ved Egnsmuseet i Egtved Kommune. Her nød vi godt af hendes store viden om egnen, gamle bygninger og tekstiler, og af hendes lyst til at være i gang med nye forskningsarbejder.

Vi vil savne Klaras venlige væsen, store hjælpsomhed og især hendes enorme viden.

Kirsten Rykind-Eriksen

Magister Ebba Marie Busch, Hillerød, døde i august 2003 efter lang tids sygdom. Ebba Busch blev født 4 juli 1918 i København, hvor hun også voksede op, gik i Zahles skole, tog derefter studentereksamen i 1936, og blev magister i arkæologi fra Århus i 1954. Hun boede i England fra 1945 til 1950.

Ebba Busch var tilknyttet Nationalmuseet i flere omgange. Tidligst i 1938 som sekretær for museumsinspektør Ellen Andersen. Senere som magister i arkæologi. Det blev dog de sønderjyske kniplinger, der optog hendes største interesse, og som gjorde, at hun fik



Ebba Busch som mannequin i charlestonkjole ved en opvisning arrangeret af Ellen Andersen i Nationalmuseet i slutningen af 1930-erne.

skrevet flere artikler om kniplinger fra 1960 til 1973.

Artikler:

- – og gamle kniplinger. *Kronik i Skalk, nr. 1 1961*, side 9-28.
- En "Storkerede" fra Vestegnen. *Nationalmuseets Arbejdsmark 1961* side 101-107.
- Kniplingsimitationer i tylstræksyning. *Arv og Eje 1965, XIV*, side 65-80.
- Fra en kniplerskes ugebog. *Sønderjyske Årbøger 1966*, side 66-79.
- Erhvervskontrol med kniplersker i Nordslesvig. Mandtalslister fra 1740 til 1755. *Arkiv, 2. Bind nr. 2 oktober 1966*, side 65-77.
- Miljøforskning over kniplerske ud fra kirkebøger. *Arkiv, 3 nr. 3, 1971*, side 271-282.
- En kvindelig kniplingsforlægger. *Folkeminder 1971*, side 97-112.
- Kniplersker fra Gram og Nybøl Gods 1761. *Erhvervshistorisk Årbog 1972*, side 60-72.
- En erhvervsgruppe belyst gennem folketællinger. Nordslesvigske kniplersker 1787-1860. *Erhvervshistorisk Årbog 1973*, side 190-239.

I 1980 udkom bogen *Mønstertegninger til kniplinger, et øvelseshæfte fra 1700-tallet* på Nationalmuseet.

Det var kniplingshandlernes vandring, der fascinerede hende mest; desværre forhindrede hendes sygdom hende i at gøre emnet færdigt til en afhandling. Men det arbejde, der er gjort, er bevaret på Nationalmuseets afdeling for Nye-re Tid til glæde for den, der har lyst i fremtiden at arbejde videre på hendes emne.

Esther Grølsted

Indgangen til Rosenborgs kommandantbolig, hvor udstillingen "Dronningens Kjøle" er.

På gensyn til TENENs arrangement den 22. maj 2004.



ARRANGEMENTS- OG UDS STILLINGSKALENDER

TENEN inviterer: Rundvisning i udstillingen "Dronningens kjøle" på Rosenborg, lørdag den 22. maj 2004 klokken 15:45. Tur-indbydelsen er på side 20.



Viborg Stiftsmuseum:

Femme fatale. 33 "Netmasker" udstiller forførende, fornyende, frækt og festligt strikket skrud. Til 9. 5. 2004.

Adr.: Hjultorvet 4 og 9, 8800 Viborg

Textilforum:

Anne Damsgård. *Drømme og dristige draperinger.* Til 31. 5. 2004.

One Hundred Japanese Quilts. Sidste nyt fra Japan Handicraft Instructors' Ass. 12. 6. – 15. 8. 2004.

Karen Havskov Jensen. *Æsker i Uldkamrene.* 21. 8. – 10. 10. 2004.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning.

Skærbæk Museum:

Tæpper fra væveskolen i Skærbæk. Ca. 15. 5. – 17. 9. 2004.

Adr.: Storegade 47, 6780 Skærbæk.

Tønder Hallerne:

Kniplings-festival i Tønder. 4. 6. – 6. 6. 2004.

Adr.: Sønderlandsvej 4-6, 6270 Tønder

Hørvævmuseet, Krengerup:

Bare et forklæde. Bente Madsen viser et udvalg af sin samling. Sæson 2004.
Plantefarvningskursus ved Susanne Nielsen. 26. til 31. juli 2004.
Museet fejrer *ti-års jubilæum* den 9. juli.
Café-udstillinger.
Adr.: Nårupvej 30, 5620 Glamsbjerg.

Den Fynske Landsby:

Levende historie – Knipling og broderi. 26. 7. – 1. 8. 2004.
Adr.: Sejerskovvej 20, 5260 Odense S.

Væveriet:

Brikvævede armbånd i kobber, sølv og messing. Strik og løbbinding mm. Til 22. 8. 2004.
Adr.: Fanebjergsgade 97, 4792 Askeby.

Domus Felix:

Kulør på tilværelsen. Udstilling, foredrag mm. arrangeret af Midtsjællands Vævekreds. 22. 5. – 31. 5. 2004.
Adr.: Bygaden, 4320 Lejre.

Borgerhuset i Greve:

Tråd og væv 2004. Væveklubben i Greve udstiller 7. – 9. 5. 2004.
Adr.: Greveager 9, 2670 Greve.

Rosenborg Slot:

Dronningens kjole. Dronningerækken fra dronning Sofie (død 1631) til dronning Margrethe i form af helfigurportrætter og dragter. Til 13.6.2004.
Adr.: Øster Voldgade 4 A, 1350 København K.

Kunstindustrimuseet:

Et silkevæveri i Firenze. 6 danske vævere på studieophold. Til 23. 5. 2004.
De Industrielle Ikoner: Design Danmark. Viser bl.a. boligtekstiler. Til 15. 8.
Adr.: Bredgade 68, 1260 København K.

Broderi Antik:

Kirsten Ellehave Kragh – *afgangsarbejder fra Den klassiske Broderiskole.* Maj 2004.
Adr.: Badstuestræde 4, 1209 København K.

Haandarbejdets Fremmes Galleri:

Haandarbejdets Fremmes broderimodeller gennem tiden. Til 23. 12. 2004.
Adr.: Nyhavn 31 C, i gården, 1051 København K.



TENENs kalender udarbejdes på grundlag af arrangementer i *KultuNaut* – Den Elektroniske Kulturkalender. Yderligere oplysninger samt illustrationer modtages gerne direkte fra arrangører og deltagere. Deadline for korte meddelelser er ca. to uger før bladet udkommer. Send oplysningerne til Lone de Hemmer Egeberg, som koordinerer listen.

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>hverv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@detail.dk</i>	formand
Lone de Hemmer Egeberg	Gærdet 12 3460 Birkerød	45 81 15 97 <i>vdblom@worldonline.dk</i>	næstformand + redaktion
Bent Bille	Langgade 44, Flemløse 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær, artikelregister
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredebovej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@tdcadsl.dk</i>	redaktion
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl@get2net.dk</i>	redaktion
Anni Mejdahl	Nibsbjergvej 10 7500 Holstebro	97 42 37 86	bestyrelse
Birgitte Mailand	Bøgeskovparken 29, 8260 Viby J	86 28 28 30	suppleant
Flemming Lundholm	Ravningvej 10, Ravning, 6760 Ribe	75 43 77 06 <i>beiderwand@post.tele.dk</i>	suppleant
Margit Ambeck	Lysøhgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50	suppleant
Lucie Borgsmidt- Hansen	Broholms Allé 28 2920 Charlottenlund	39 64 31 85	revisor
Susanne Nielsen	Sasserød 16 5462 Morud	64 83 11 26	korrektur, forklæder
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl@get2net.dk</i>	redaktion

Ved redaktionens slutning havde TENENs bestyrelse endnu ikke konstitueret sig jvf. vedtægterne. Det vil ske den 16. maj 2004.

Indtil da er den eneste ændring at Bent Bille har overtaget kassererposten og herunder arbejdet med at føre medlemslisten. Til- og afmeldinger samt adresseændringer skal derfor oplyses til ham – helst skriftligt – adressen er i hvervlisten ovenfor.

Enhver er god til noget ...

... men man ved ikke, hvad man ikke dur til, førend man har prøvet det!

Te Papa Museet i Wellington, NZ er splinter nyt – og rigtig meget anderledes. Der er lavet nytænkning af rang. Fagfolk og turister samt lokale folk flokkes om at komme ind for at opleve det. Der er ikke noget med svigtende billetindtægter, for det er gratis at komme ind. Til gengæld kan man komme til at betale for at se eller prøve dele af udstillingerne.

I første etage var der blandt andet en flot udstilling om vulkaner – naturligvis med lys -og lyd effekter; men der var også lugt og bevægelse samt eksperiment-opstillinger, som de besøgende skulle betjene. Det var også muligt at komme ind i nogle simulator-maskiner, hvoraf én simulerede et elastikspring medens et par andre havde universets skabelse henholdsvis fremtiden som tema.

Te Papa er New Zealands nationalmuseum, så der er naturligvis noget om får og fåreavl. For eksempel kan man få testet sine evner som fåre-klipper.

Vibeke var fyr og flamme: Det mente hun bestemt at være god til, for hun havde jo tit klippet hårtotter på sin egen familie.

Lidt træning og så fire NZ-dollar i automaten – og testen gik i gang. Resultatet var en skuffelse – dels nåede Vibeke ikke at blive færdig

med det første får og dels kom hun til at såre dyret, så blodet flød. Den opnåede karakter var bestemt ikke oploftende: Hun klippede får som en bybo, afgjorde maskinen. Heldigvis var fåret et legetøjsfår og klippemaskinen en strekodelæser som dem, vi kender fra kiosker mv.

Frits Lilbæk

